

Шиманська К.В.

*к.е.н., доцент кафедри міжнародних економічних відносин
Житомирський державний технологічний університет, м. Житомир*

Хімач К.Ю.

*студентка 3 курсу спеціальності «Міжнародні економічні відносини»
Житомирський державний технологічний університет, м. Житомир*

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ПІВНІЧНОЇ АФРИКИ

Африка – регіон який зростає та має найвищі показники економічного зростання у світі, регіон що, не насичений товарами. За даними Світового банку три африканські країни увійшли до топ-10 найбільш динамічних економік світу [1].

«Країни Північної Африки є традиційно важливими для України політичними та торговельними партнерами, – відзначає Г. Латій, – Протягом останніх двадцяти років Арабська Республіка Єгипет, Саудівська Аравія, ОАЕ, а років 10 тому й Алжир та Сирія були одними з найважливіших торговельно-економічних партнерів України» [2]. Україна може використати потенціал цього регіону для розвитку своєї економіки та розширити географію торгівлі товарами та послугами. Зокрема замінити втрачені ринки Росії ринками країн Африки.

Україна, будучи державою зі значним природно-ресурсним потенціалом, разом з тим, потребує розробки нової зовнішньоторговельної політики, яка б забезпечила нашій країні можливість конкурувати з «великими гравцями» на світових ринках, просувати національні інтереси при здійсненні зовнішньоторговельних операцій.

Україна багата на природні ресурси, що дає можливість і переробляти власну сировину на території держави, і експортувати сировинні товари. Більшість території України займають сільськогосподарські угіддя та орні землі, тому закономірною є сировинна орієнтація українського експорту [3].

Важливим фактором, з точки зору активізації зовнішньоторговельних операцій України, є її вихід до водних ресурсів, що означає потенціал в розбудові портової інфраструктури. Вихід до моря дає можливість безперешкодно перевозити товари морським та річковим транспортом без зайвих витрат та перевантажень. Такий спосіб транспортування характеризується невеликою швидкістю доставки, проте дає можливість переправляти товари на далекі відстані, великими партіями та характеризується невеликою собівартістю транспортування. Дану обставину вважаємо потенційно значимою для розвитку зовнішньої торгівлі. Зазначимо також, що велике значення для розвитку експортного потенціалу має забезпеченість України трудовими ресурсами, які слід оцінювати за їх чисельністю, статево-віковими групами, темпами приросту. Значна чисельність робочої сили дає можливість організувати власні переробні виробництва, долучати працівників на додаткові виробничі потужності, в тому числі для залучення до ланцюгів доданої вартості, забезпечити виготовлення кінцевого продукту на території країни. До того ж, невисока вартість робочої сили дає можливість зменшити собівартість товару, що експортується, що забезпечує не тільки цінові конкурентні переваги на зарубіжних ринках для експортованих товарів, але й зростання інвестиційної привабливості України з точки зору міжнародної кооперації. Але показники трудової міграції в Україні мають тенденцію до збільшення, що негативно впливає на розвиток виробничих сфер діяльності [4,5]. Описані вище фактори дають можливість за умов виваженої політики структурної перебудови економіки, створення належного інвестиційного клімату, розвивати експортний потенціал України у секторах з високим рівнем доданої вартості.

Аналіз темпів зростання номінального ВВП та ВВП на душу населення України відповідно за п'ять останніх років за даними показав, що темпи зростання ВВП України мали від'ємне значення до 2015 року, проте з 2016 року демонструє різку динаміку до зростання [6]. «Помітна заслуга в підйомі

вітчизняної економіки припадає (і припадатиме в подальшому) саме на аграрний експорт, – пишуть Борзненко В. та Петренко І. – Ключовими ринками для українського бізнесу нині дедалі впевненіше стають країни Азії, Африки й Близького Сходу» [7].

Рівень інфляції в Україні в 2013 році мав від'ємне значення (дефляція), але з 2013 по 2015 мала динаміку до зростання та в 2015 році досягла максимального значення на рівні 48,7% в 2016 році рівень інфляції зменшився до 13,9% та 2017 року знову спостерігаємо незначне збільшення до 14,4% [8]

Аналіз платіжного балансу показав, що його показники якого за п'ять останніх років (за даними World Bank[4]) мали від'ємні значення, що пов'язано з військово-політичною нестабільністю та відповідним фінансовим коливанням. Сальдо зовнішньої торгівлі України за період 2013-2017 рр. є пасивним.

Згідно з даними СОТ, найбільше Україна експортує промислової продукції, але експорт промислової продукції має динаміку до спадання. Найменшу частку експорту має паливо та продукція добувної промисловості, що також показує динаміку до спадання. Експорт сільськогосподарської продукції має відносно стабільні показники та з 2015 року має динаміку до зростання, що пов'язано з особливостями положень про лібералізацію торгівлі у поглибленій та всеохоплюючій зоні вільної торгівлі з ЄС.

Безумовно, розвиток дво- та багатосторонніх відносин України з країнами Північної Африки лежить у площині геоекономічних інтересів України. Це можна пояснити тим, що наша держава зацікавлена у розвитку торговельного та економічного співробітництва, виходячи зі значного потенціального значення ринків вказаних країн для виходу українських експортерів, адже країни регіону і сьогодні демонструють значний попит на українські товари, особливо на промислові, сільськогосподарські та військово-технічні товари. Крім того, дані країни географічно є відносно близькими. Однією з передумов практичних проблем розвитку зовнішньоекономічних відносин України з країнами досліджуваного регіону є те, що останнім часом геополітичний вплив останніх на світовій арені суттєво зріс. Хоча, наша держава і забезпечила собі широку дипломатичну присутність в країнах регіону. Так, за даними Міністерства закордонних справ України, посольства України діють в більшості країн Близького Сходу та Північної Африки. Це свідчить про активний доступ країни до налагодження співпраці [9]. Разом з тим, важливим аспектом також є створення інституційних передумов активізації зовнішньоторговельних відносин.

За період 2017- 2018 року Україна торгувала з 212 партнерами. За даними Державної служби статистики України, товарообіг з Африкою склав 4,7 млрд. дол. США. З них понад 4 млрд. – експорт українських товарів та послуг, близько 700 млн. дол. США – імпорт з країн Африки. Майже 80% товарів українського експорту йде до країн Північної Африки серед яких лідерами є Єгипет (1,8 млрд. дол. США), Алжир (535 млрд. дол. США) і Марокко (289 млрд. дол. США). Єгипет є сьомим партнером України за експортом [10]. Порівняно з 2017 роком експорт українських товарів та послуг збільшився на 12,7%. Нами для дослідження обрано Єгипет, Алжир та Марокко. Обсяги експортно-імпортних операцій з країнами що аналізуються за 2018 рік:

Зовнішня торгівля України з окремими країнами у Північній Африці 2018 р.

Країна-партнер	Імпорт	Експорт	Основні статті експорту (частка, %)	Сальдо, тис.дол.США
	Обсяги, тис.дол. США (частка, %)	Обсяги, тис.дол. США (частка, %)		
Алжир	20253 (0,04%)	390793 (0,83%)	Жири та олії (34,87); зернові культури (24,98); чорні метали (16,31); палива мінеральні, нафта, прод,переробки (8,13)	370540
Марокко	42827 (0,08%)	363215 (0,77%)	Зернові культури (41,95); залишки і відходи харч,пром, (18,62); палива мінеральні, нафта, прод,переробки(15,38); продукти неорг,хімії (1,26); жири та олії (7,51)	320388
Єгипет	74509 (0,31%)	1557141 (3,29%)	Чорні метали (46,57); зернові культури (36,58); жири та олії (6,04)	1482632

Джерело: за даними Державної фіскальної служби України та інформаційного порталу Міністерства економічного розвитку і торгівлі України «Державна підтримка українського експорту» [11, 12]

Країни континенту імпортують українські зернові (пшеницю, ячмінь, кукурудзу), олійні культури (соєві боби, льон), соняшникову і соєву олії, борошно, помідори, солод, м'ясо та яйця птиці, шоколад. Найбільш активні у торгівлі з Україною Єгипет, Туніс, Марокко, Лівія [13].

Для дослідження закономірностей торгівлі України з країнами Північної Африки нами обрано класичну гравітаційну модель до якої додано окремі фактори:

- 1) наявність спільного кордону;
- 2) схожість мови;
- 3) наявність у країни виходу до моря;
- 4) наявність між країнами регіональної торговельної угоди.

Для аналізу зовнішньої торгівлі України на основі гравітаційної моделі було обрано 3 країни-партнери Північної Африки: Алжир, Єгипет, Марокко – країни, з якими Україна найбільше співпрацює.

Розглянемо детальніше результати, отримані за досліджуваними парами країн.

Україна-Алжир.

На рис. 1 отримано показники (параметри) гравітаційної моделі даної пари країн.

Модель 1: МНК, на базі спостережень 2001-2015 (T = 15)				
Залежна змінна: l_ExportvolumeUkrtoAlgeria				
	коефіцієнт	ст. похибка	t-статистика	p-значення
const	4,44910	7,84439	0,5672	0,5820
l_GDPUkr	1,22395	0,767638	1,594	0,1391
l_GDPAlgeria	-1,51885	0,862480	-1,761	0,1060
l_DistanceUkrtoA~	0,601401	0,982015	0,6124	0,5527
Середнє зал. змін.	5,610615	Ст. Відх. зал. змін.	0,511492	
Сума кв. залишків	2,850305	С.П. регресії	0,509037	
R-квадрат	0,221811	Скориг. R-квадрат	0,009578	
F(3, 11)	1,045129	F-значення (F)	0,410998	
Лог. Правдоподібн.	-8,829398	Крит. Акайке	25,65880	
Крит. Шварца	28,49100	Крит. Хеннана-Куїнна	25,62863	
параметр rho	0,215320	Стат. Дурбіна-Уотсона	1,461968	

За виключенням константи, найбільше p-значення має змінна l2 (l_DistanceUkrtoAlgeria)

Рис.1. Гравітаційна модель двосторонньої торгівлі України та Алжиру

Джерело: побудовано за даними країн, з використанням програмного забезпечення Gretl

Показник R-квадрат характеризує те, наскільки побудована нами модель відповідає дійсності. В нашому випадку цей показник становить 0,221811 і це означає, що наша модель достовірна на 22%.

Робимо висновок, що варто повернутися до значення R-квадрат, відповідно до якого наша модель достовірна на 22%, отже достовірність моделі можна підвищити за рахунок включення інших факторів у модель, які і зможуть пояснити, чому показник ВВП Алжиру негативно впливає на експорт з України. Показник ВВП України позитивно впливає на експорт України в Алжир, що співзвучно із засадами гравітаційної теорії.

Україна-Єгипет.

Модель 1: МНК, на базі спостережень 2001-2015 (T = 15)
Залежна змінна: l_ExportvolumeUkrtoEgyp

	коефіцієнт	ст. похибка	t-статистика	p-значення	
const	-80,0109	35,0974	-2,280	0,0436	**
l_GDPUkr	-0,908797	1,43185	-0,6347	0,5386	
l_GDPEgypt	7,91504	1,44831	5,465	0,0002	***
l_DistanceUkrtoE~	0,712362	4,43700	0,1606	0,8754	
Середнє зал. змін.	9,617921	Ст. Відх. зал. змін.	4,209203		
Сума кв. залишків	39,66162	С.П. регресії	1,898842		
R-квадрат	0,840102	Скориг. R-квадрат	0,796494		
F(3, 11)	19,26464	P-значення (F)	0,000110		
Лог. Правдоподібн.	-28,57658	Крит. Акайке	65,15316		
Крит. Шварца	67,98536	Крит. Хеннана-Куїнна	65,12299		
параметр rho	0,352933	Стат. Дурбіна-Уотсона	1,263167		

За виключенням константи, найбільше p-значення має змінна 12 (l_DistanceUkr)

Рис.2. Гравітаційна модель України та Єгипту

Джерело: побудовано за даними країн, з використанням програмного забезпечення Gretl

Показник R-квадрат становить 0,840102 та вказує не те, що побудована нами модель відповідає дійсності на 84%. При цьому, коефіцієнт показника ВВП України дорівнює -0,908797 та має від'ємне значення і означає, що зростання ВВП України має негативний вплив на експорт до Єгипту. Разом з тим, коефіцієнт аналогічного показника Єгипту становить 7,91504 і його додатне значення означає, що зростання ВВП Єгипту має позитивний вплив на експорт з України до Єгипту.

Тому нами зроблено висновок, що вплив відстані між Україною та Єгиптом впливає на експорт України в Єгипет у спосіб, що не відповідає гравітаційній теорії зовнішньої торгівлі, аналогічно до негативного впливу зміни ВВП України.

Україна-Марокко

	коефіцієнт	ст. похибка	t-статистика	p-значення	
const	-15,8747	9,75878	-1,627	0,1321	
l_GDPUkr	0,265645	0,393025	0,6759	0,5131	
l_GDPMrc	0,697643	0,604483	1,154	0,2729	
l_DistanceUkrtoM~	1,23084	1,05532	1,166	0,2681	
Середнє зал. змін.	5,125548	Ст. Відх. зал. змін.	0,474533		
Сума кв. залишків	1,099857	С.П. регресії	0,316207		
R-квадрат	0,651121	Скориг. R-квадрат	0,555972		
F(3, 11)	6,843180	P-значення (F)	0,007229		
Лог. Правдоподібн.	-1,687553	Крит. Акайке	11,37511		
Крит. Шварца	14,20731	Крит. Хеннана-Куїнна	11,34494		
параметр rho	0,223088	Стат. Дурбіна-Уотсона	1,505192		

За виключенням константи, найбільше p-значення має змінна 10 (l_GDPUkr)

Рис.3. Гравітаційна модель України та Марокко

Джерело: побудовано за даними країн, використанням програмного забезпечення Gretl

Показник R-квадрат, відповідно до наших розрахунків становить 0,651121 і свідчить, що побудована нами модель відповідає дійсності на 65%. Виходячи з отриманих коефіцієнтів

Можемо зробити висновки, що у випадку торгівлі з Марокко гравітаційна модель відповідає логіці теоретичних положень цієї моделі, а R-квадрат є досить значним для потенційного її використання при побудові прогнозів обсягів достовірної торгівлі.

За результатами побудови моделі ми робимо висновок про доцільність розвитку даного напрямку зовнішньоторговельних відносин, однак прогнози обсягів зовнішньоторговельних операцій доцільно будувати на основі моделі, доповненої додатковими факторами.

Зовнішня торгівля України має відчутний вплив на її макроекономічні показники, тому актуальним є аналіз і вивчення закономірностей та потенціалу в сфері зовнішніх торговельних відносин нашої держави.

Співробітництво з країнами Північної Африки та його розвиток, в тому числі з країнами, що аналізувалися, є важливим аспектом зовнішньої політики України. Африканський континент є вагомим для України як з точки зору політичних, так і економічних інтересів.

Співпраця з країнами Африки обумовлена тим, що країни континенту збільшили свою значущість у міжнародних відносинах. Країни цього регіону є значним споживачем товарів галузі промисловості, сільського господарства та військово-технічних товарів. Також країни Африки готові сьогодні до економічної та політичної інтеграції у рамках континенту в подальшому.

Список джерел:

1. Ерман Г. Сонце сходить над Африкою: як цей континент може врятувати економіку України // BBC. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-44941330>
2. Геннадій Латій Зона вільної торгівлі з Єгиптом могла стати хабом для заходження на ринки Африки // УКРІНФОРМ. 2017 р. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2296373-gennadij-latij-posol-ukraini-v-egipti.html>
3. The world factbook // CIA. URL: <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/up.html>
4. Inflation, consumer prices (annual %) // Worldbank. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG>
5. Labor force participation rate, total (% of total population ages 15-64) (modeled ILO estimate) // Worldbank. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.ACTI.ZS>
6. GDP (current US\$) // Worldbank. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>
7. Борзненко В., Петренко І. Африка перспективніша за Сибір // "Агробізнес Сьогодні". 2017 р. URL: <http://Agro-Business.Com.Ua/Agro/Infrastruktura-Rynku/Item/8280-Afryka-Perspektyvnisha-Za-Sybir.Html>
8. GDP growth (annual %) // Worldbank. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG>
9. Близький Схід та Африка / Міністерство закордонних справ України. URL: <https://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/bilateral-cooperation/nest-africa>
10. Український експорт до Африки перевищив експорт до РФ — дані BBC // Nachasi. URL: <https://nachasi.com/2018/08/05/ukrayinskyj-eksport-tovariv-do-afryky/>
11. Державна підтримка Українського експорту // Міністерство економічного розвитку і торгівлі України URL: <http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/countries/?country=ukr>
12. Зовнішня торгівля України з окремими країнами (тисяч доларів США) / Державна фіскальна служба України. URL: <http://sfs.gov.ua/ms/f1>
13. Борзненко В., Петренко І. Африка перспективніша за Сибір // "Агробізнес Сьогодні". 2017 р. URL: <http://Agro-Business.Com.Ua/Agro/Infrastruktura-Rynku/Item/8280-Afryka-Perspektyvnisha-Za-Sybir.Html>
14. Калюжна Н.Г. Підхід до визначення гравітаційних чинників впливу на зовнішньоторговельні відносини країн // Проблеми економіки № 1, 2017 С. 26-31. URL: <http://oaji.net/articles/2017/728-1496221554.pdf>